

Improving the organizational and legal foundations of relations between the state and advocacy

Valisher DAVLYATOV¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2023

Received in revised form

15 January 2023

Accepted 25 February 2023

Available online

15 March 2023

Keywords:

advocacy,
lawyer activity,
Chamber of Advocates,
guarantees of independence,
public interest,
qualified legal assistance

ABSTRACT

This article presents a scientific and theoretical analysis of the issues of ensuring the organizational independence of the institution of the bar and scientifically substantiates that independence is a prerequisite for the existence of the bar. The principles and guarantees of the institution of advocacy are also highlighted. Scientific, theoretical, and practical proposals have been developed on the role of the institution of advocacy in the life of the state and society, considering this institution an integral part of the judicial and legal system. Suggestions on improving the legal framework of the institute of advocacy are given.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss2/S-pp297-302>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Давлат ва адвокатура ўртасидаги муносабатларнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

адвокатура,
адвокатлик фаолияти,
Адвокатлар палатаси,
мустақиллик
кафолатлари,
жамият манфаатлари,
малакали юридик ёрдам.

Мақолада адвокатура институтининг мустақиллигини таъминлаш масалалари таҳлил қилинган бўлиб, адвокатура институти мавжуд бўлишининг бирламчи шарти эканлиги илмий-назарий жиҳатдан асосланган. Бунда адвокатура институтининг принциплари ва кафолатлари ёритилган. Адвокатура институтининг давлат ва жамият ҳаётидаги ўрни, унинг суд-ҳуқуқ тизимининг ажралмас қисми эканлиги, шунингдек мазкур институтнинг ташкилий мустақиллигини таъминлашга оид илмий-назарий ва амалий таклифлар берилган. Бундан ташқари, адвокатура институтининг ҳуқуқий асосларини

¹ PhD, Head of Department of Court, Law Enforcement Agencies and Advocacy, Tashkent State University of Law,
E-mail: valisherdavlyatov@gmail.com

такомиллаштиришга қаратилган таклифлар илгари сурилган.

Совершенствование организационно-правовых основ отношений между государством и адвокатурой

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

адвокатура,
адвокатская деятельность,
Палата адвокатов,
гарантии независимости,
интерес общества,
квалифицированная
юридическая помощь.

В данной статье проведен научно-теоретический анализ вопросов, связанных с обеспечением организационной независимости института адвокатуры, который научно обосновывает, что независимость является обязательным условием существования адвокатуры. В статье также освещены принципы и гарантии работы института адвокатуры. Выработаны научно-теоретические и практические предложения по роли института адвокатуры в жизни государства и общества, учитывая, что данный институт является неотъемлемой частью судебно-правовой системы. Также в статье были предложены меры по совершенствованию правовых основ института адвокатуры.

Адвокатура институти мустақиллигини таъминлашда ўзини-ўзи бошқариш тизими билан боғлиқ масалаларни илмий-назарий тадқиқ этиб ўрганиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Бинобарин, адвокатура институтининг мустақиллигини таъминлашда унинг энг муҳим ва ўзига хос хусусиятларидан бири бу ўзини-ўзи бошқариш институти билан чамбарчас боғлиқлигидир. Шу боис, мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев "...адвокатура институтининг мустақиллигини таъминлашимиз шарт", деб таъкидлашлари ҳам бежиз эмас.

Маълумки, кишилиқ жамиятида ҳуқуқ пайдо бўлгандан буён уни ҳимоя қилиш зарурати вужудга келган. Бундай ҳимоя шахснинг ўзи ёки унинг вакили орқали амалга ошганлиги боис, аксарият ҳолларда ушбу вазифани профессионал тарзда бажарувчи адвокатлар бажарган. Натижада алоҳида касбий бирлашма – адвокатлар ҳамжамияти шаклланган. Ўз навбатида, адвокатлар томонидан шахсни ҳимоя қилишни самарали ташкил этиш кўп жиҳатдан улар фаолиятига "ташқаридан" бирон-бир тарзда аралашмаслигини ҳаётий заруратга айлантирган. Адвокатлик фаолиятига бирон-бир давлат органи, нодавлат нотижорат ташкилотлари ёхуд хусусий ташкилотларнинг аралашмаслиги улар фаолиятининг мустақиллигини таъминлайди.

Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, адвокатура институтига нисбатан турлича таърифлар мавжуд. Баъзи юридик манбаларда "адвокатура" адвокатларнинг кўнгилли равишда уюшган жамоат ташкилоти сифатида таъкидланган бўлса, бошқа юридик луғатларда "адвокатура" лотинча "advoco" – "таклиф этаман" деган маънони, яна бир манбаларда лотинча "advocatus" – "судда иш юритувчи, ҳимояни амалга оширувчи" маъносида тавсифланган. Бироқ бизнинг назаримизда юқоридаги таърифлар тор маънода қўлланилган бўлиб, адвокатура деганда нафақат судда иштирок этиб, ҳимоя вазифасини бажарувчи шахс, балки суддан ташқарида ҳам малакали юридик ёрдам кўрсатувчи шахс тушунилади.

Адвокатура тарихини таҳлил қилиш шуни кўрсатмоқдаки, адвокатура ҳамда давлат ўртасидаги ўзаро муносабатлар доимо долзарб аҳамият касб этиб келган.

Адвокатура институти зиммасига одил судловни амалга оширишда жамият манфаатларини ҳимоя қилиш вазифаси юклатилганлигини инобатга олган ҳолда, аксарият ҳолатларда давлат ҳам якка адвокатни, ҳам бутун адвокатура институти устидан самарали назорат қилиш имконини берувчи бошқарув механизмларини яратишга ҳаракат қилган. Бу эса бир қарашда салбий ҳолат сифатида намоён бўлиши мумкин. Чунки мустақил қарор қабул қилиш имкониятига эга бўлмаган адвокатура инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоячиси сифатида гавдаланмайди.

Айни пайтда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг

116-моддасига асосан юридик ва жисмоний шахсларга малакали юридик ёрдам кўрсатиш учун адвокатура фаолият кўрсатиши белгиланган. Мазкур конституциявий вазифа давлатнинг ўз фуқароларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш функцияси мавжудлигини англатади. Қайд этиш керакки, фуқароларнинг бирон-бир давлат органига эмас, балки айнан адвокатура зиммасига юкланиши кўрсатиладиган юридик ёрдам объектив бўлишини таъминлайди.

Назаримизда ҳуқуқни қўллаш амалиётида бир давлат органининг қонунчиликда белгиланган нормаларни ўзгача тарзда қўллаши ёки дискрецион ваколатларни амалга оширишида бошқа бир давлат органи билан тўқнашувга дуч келиши холисликни таъминлаб бера олмайди.

Албатта, давлат ҳокимиятига, хусусан давлат органлари ва улар мансабдор шахсларининг босимига фақат адвокатларнинг мустақил ўзини-ўзи бошқариш корпорациясининг нуфузи ва ҳимоясига таянган мустақил адвокат қарши тура олиши мумкин.

Юридик адабиётларда ҳуқуқшунос олимлар томонидан адвокатура институтини бошқаришнинг моҳиятига оид турли ёндашувлар мавжуд. Хусусан, В.М.Ануфриев ва С.Н.Гаврилов “адвокатура ички ташкилий тузилишига эга бўлиши ёки бўлмаслиги ҳам мумкин ёхуд учта тоифанинг бирида, хусусан давлат хизматида, интизомий таъсир чорасини қўллаши мумкин бўлган ўзини-ўзи бошқарувда ёки суд таркибида бўлиши мумкин», деб фикр билдирган бўлса, адвокат М.Ю.Барцевский адвокатура аввал бошиданоқ ўзини-ўзи бошқарувчи ташкилот бўлган, деган ғояни илгари сурган.

Фикримизча, адвокатуранинг мустақиллигини таъминлаш нуқтаи назаридан унинг ўзини-ўзи бошқарувчи ташкилот бўлиши лозимлигини қайд этиш жоиз. Зеро, “Адвокатура назарияси” асари муаллифларининг адвокатлик фаолияти касбий мустақиллигининг асосий кафолати ўзини-ўзи бошқаришдир, деб билдирган фикрлари ўринлидир.

Ўзини-ўзи бошқариш тизими аслида нима, унинг мазмун-моҳияти, доирасини белгилаб олиш муҳим аҳамиятга эга. Сўнгги вақтларда у ёки бу тизимни бошқаришда назорат қилишнинг давлат устуворлиги тамойилидан воз кечилмоқда.

Ўзини-ўзи тартибга солувчи ташкилотлар фуқаролик қонунчилиги институти бўлиб, нодавлат нотижорат ташкилотининг янги шакли ҳисобланади. Е.П.Суховнинг фикрича, уларнинг асосий вазифаси давлат томонидан тартибга солиш (бошқариш)дан (лицензияланадиган фаолиятнинг алоҳида шаклидан) ўзини-ўзи бошқаришга ўтишни таъминлашдан иборат.

Адвокатура ҳар қандай давлатнинг энг муҳим ҳуқуқий институти бўлиб, у фуқаролар ва уларнинг бирлашмаларининг асосий ҳуқуқларини ҳимоя қилади. Ҳар бир фуқаронинг ўз фаровонлигига, тадбиркорлик муваффақиятига ишониши кўп жиҳатдан унинг қанчалик кучли эканлигига, қанчалик уюшганлиги ва қонуний ҳимоясига боғлиқ.

Адвокатуранинг мустақиллиги – бу адвокатлик касбининг қонун даражасида таъминланган ҳуқуқий ҳолати бўлиб, уларга ўзини-ўзи бошқариш ва ўзини-ўзи бошқариш масалаларини ҳал қилишнинг мутлақ ҳуқуқи берилади.

Чинакам демократик давлат барпо этиш, фуқароларга малакали юридик ёрдам кўрсатишда адвокатлик институти муҳим ўрин тутди. Дарҳақиқат, бу фуқаролик жамиятининг асосларидан бири десак ҳам мақсадга мувофиқ бўлади. Шу муносабат билан, адвокатура институтини ислоҳ қилиш суд-ҳуқуқ ислохотларининг самарадорлигини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга. Шу боис мазкур тизимни ривожлантириш ва мустаҳкамлашдан давлат ҳам манфаатдордир.

Аҳолига юридик ёрдам кўрсатиши ва адвокатлик фаолиятига кўмаклашиш учун давлат ҳокимияти органлари адвокатура мустақиллиги кафолатларини таъминлаши лозим. Адвокатлар ва адвокатлик фаолиятининг мустақиллигини таъминлаш малакали юридик ёрдам таъминланган фуқаролик жамияти қураётган давлатнинг вазифасидир.

Конституцияда ҳар бир шахснинг малакали юридик ёрдам олиш ҳуқуқи белгилаб қўйилган, шундан келиб чиқиб, давлат шу бурчни бу ҳуқуқнинг тўғри амалга оширилишини таъминлаши лозим бўлган адвокатларга юклайди. Ушбу мавзунинг долзарблиги адвокатлик фаолиятини амалга ошириш учун тегишли шарт-шароитларни таъминламасдан туриб, бундай ҳуқуқни амалга ошириш мумкин эмаслиги билан боғлиқ. Шубҳасиз, малакали юридик ёрдамни амалга оширишнинг асосий шarti адвокатнинг мутлақ мустақиллигидир.

Адвокатура ҳуқуқий тизим ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим институтларидан бири бўлиб, унга жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишнинг асосий роли юклатилган. Адвокатура ҳуқуқий давлат қуришга бебаҳо ҳисса қўшади, ҳуқуқий муносабатлар субъектларига тегишли малакали ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш кафолати бўлиб хизмат қилади. Шу муносабат билан халқаро стандартларга жавоб берадиган адвокатуранинг институционал мустақиллигини таъминлаш учун шарт-шароитлар яратиш муҳим аҳамиятга эга.

Адвокатуранинг институционал мустақиллигига кўра, адвокатнинг ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқи, касбга кириш масалалари бўйича қарорлар қабул қилишда эркинлиги ва ҳуқуқий – касбий мустақиллиги, адвокатларининг интизомий жавобгарлиги тушунилади. Ушбу масалани ўрганишда Ўзбекистонда адвокатура институтининг ривожланишига мамлакатда рўй бераётган тарихий воқеалар, сиёсий ва ижтимоий ўзгаришлар нуқтаи назаридан таъсир кўрсатадиган асосий омиллар билан танишиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон адвокатларининг ягона бирлашмаси – Адвокатлар палатаси мавжуд бўлиб, унинг мақоми Ўзбекистон Республикасининг “Адвокатура тўғрисида”ги Қонуни билан тартибга солинади.

Жумладан, Адлия вазирлиги Адвокатлар палатасининг Конференцияси томонидан сайловга Адвокатлар палатасининг раиси номзодини тақдим этади. Бундан ташқари, Адлия вазирлиги Адвокатлар палатаси раисини муддатидан олдин чақириб олиш тўғрисида палата Конференциясига тақдимнома киритиши мумкин.

Шундай қилиб, Адлия вазирлиги аралашувисиз Адвокатлар палатасининг раҳбарини эркин сайлай олиш имкониятига эга эмас, бу эса адвокатлик институтининг мустақиллиги қайд этилган кафолатларга зиддир.

Юқорида келтириб ўтилган фикрлардан келиб чиқиб, миллий адвокатура қонунчилигини, хусусан “Адвокатура тўғрисида”ги Қонунни қуйидаги модда билан тўлдириш таклиф этилади:

“5-модда. Адвокатура ва давлат

Адвокатура адвокатларнинг давлат ҳокимияти органлари ва маҳаллий ҳокимият органлари тизимига кирмайдиган, ўзини-ўзи бошқарадиган касбий ҳамжамиятидир.

Давлат адвокатларга адвокатлик фаолияти билан монеликсиз шуғулланиш имкониятини кафолатлайди ва бунинг учун керакли шарт-шароитларни яратишга қўмаклашади, адвокатуранинг мустақиллигини, юридик ёрдамдан эркин фойдаланишни, шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва манфаатларини ҳимоя қилинишини таъминлаш, ишонч билдирувчи (ҳимоя остидаги) шахсларга юридик ёрдам кўрсатиш ишида давлат органлари ва адвокатуранинг ҳамкорлигини таъминлайди.

Адвокатлик фаолияти ва суд ишларини юритиш билан боғлиқ масалалар бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари Адвокатлар палатаси билан келишилади.

Давлат томонидан адвокатлик тузилмаларга ва адвокатларга солиқ имтиёзлари, коммунал хизматлар, алоқа хизматлари ҳақини тўлаш бўйича имтиёзлар ва қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда бошқа имтиёзлар ва преференциялар берилиши мумкин.”

Мазкур таклифнинг ҳаётга татбиқ этилиши давлат ва адвокатура ўртасидаги муносабатларни аниқ белгилашга, давлатнинг адвокатура институтининг “ички” ишларига аралашмаслик принципини амалга ошириш орқали адвокатура институти мустақиллигини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ш.М.Мирзиёев. Конституция ва қонун устуворлиги – ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза // Халқ сўзи, 2019 йил 8 декабрь.
2. Ўзбекистон миллий энциклопедияси 1-жилд., - Т. – 2000. – Б. 129.
3. Ўзбекистон юридик энциклопедияси / нашр учун масъул Муҳитдинов Р.А ва бошқ.; масъул муҳаррир Н.Тойчиев. – Т.: Адолат, 2010. Б. 12.
4. М.Ҳ.Рустамбоев, У.А.Тухташева. Ўзбекистон Республикасида адвокатлик фаолияти. Дарслик. – Т.: “ILM ZIYO”, 2012. Б. 8.

5. Ануфриев В. М., Гаврилов С. Н. Организация и деятельность адвокатуры в России. - М., 2001. - С. 42.
6. Барцевский М. Ю. Организация и деятельность адвокатуры в России. - М, 1997. - С. 6.
7. Воробьев А.В., Поляков А.А., Тихонравов Ю.В. Теория адвокатуры. – М.: Грантъ, 2002. – С. 278.
8. Сухов, Евгений Петрович. Саморегулируемые организации. Юридические, финансовые, налоговые аспекты / Е.П. Сухов. – М. : ид «гроссмедиа» : РОСБУХ, 2010. – с. 4.
9. Адвокатура ва адвокатлик фаолияти бўйича ўтказилган социологик тадқиқот натижалари таҳлили (ахборот-таҳлилий маълумот) ВХ Давлятов.-Т.: “Lesson press” нашриёти, 2020